

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра фінансів

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

_____

(підпис)

«__»_____202_р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньою програмою: «Управління публічними фінансами»
на тему: «Фіскальні наслідки тіньової економіки»

Виконавець:

студентка 7 групи 6 курсу ЦЗВФН

Німченко Валерія Ігорівна_____

(підпис)

Науковий керівник:

д.е.н., професор

Слатвінська Марина Олександрівна_____

(підпис)

ОДЕСА – 202_р.

АНОТАЦІЯ

Німченко В. І. «Фіскальні наслідки тіньової економіки»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за освітньою програмою професійного спрямування «Управління публічними фінансами». – Одеський національний економічний університет. Одеса, 202_.

У роботі розглянуто основні характеристики тіньової економіки, чинники, які призводять до її виникнення, та послідовності взаємодії з фіскальним середовищем. Також висвітлено фіскальні аспекти тіньової економіки та теоретичні моделі взаємодії з фіскальними процесами.

Проаналізовано фактичні випадки тіньової економіки в різних галузях, її вплив на ефективність фіскальних заходів та фактори, що сприяють її розвитку. На основі результатів надаються практичні рекомендації з управління тіньовою економікою та вдосконалення фіскальних інструментів для протидії їй.

Здійснено дослідження міжнародного досвіду управління тіньовою економікою, принципи та застосування міжнародних стандартів. Робота пропонує успішні приклади та можливість їх адаптації для внутрішніх потреб та особливостей.

Ключові слова: тіньова економіка, фіскальні процеси, фіскальна політика, податкові надходження, розвиток, стратегії управління, міжнародна співпраця, стандарти, рекомендації

ANNOTATION

Nimchenko V. I. "Fiscal consequences of the shadow economy".

Qualification work for a master's degree in the speciality 072 "Finance, Banking and Insurance" under the educational programme "Public Finance Management." - Odesa National Economic University. Odesa, 202_.

The paper examines the main characteristics of the shadow economy, the factors that lead to its emergence, and the sequence of interaction with the fiscal environment. It also highlights the fiscal aspects of the shadow economy and theoretical models of interaction with fiscal processes.

Actual cases of the shadow economy in various industries, its impact on the effectiveness of fiscal measures and factors contributing to its development are analysed. Based on the results, practical recommendations for managing the shadow economy and improving fiscal instruments to counteract it are provided.

The study of international experience in managing the shadow economy, the principles and application of international standards is carried out. The paper offers successful examples and the possibility of their adaptation to domestic needs and peculiarities.

Keywords: shadow economy, fiscal process, fiscal policy, tax revenues, development, management strategies, international cooperation, standards, recommendations

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I: ТЕОРЕТИЧНИЙ КОНТЕКСТ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ	8
1.1 Основні характеристики та чинники тіньової економіки	8
1.2. Фіскальні аспекти тіньової економіки	25
1.3. Теоретичні моделі взаємодії тіньової економіки з фіскальними процесами	33
РОЗДІЛ II: АНАЛІЗ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ ФІСКАЛЬНИХ ВПЛИВІВ	40
2.1 Система принципів дослідження. Вибір та опис методів збору та обробки даних	40
2.2 Аналіз фактичних випадків тіньової економіки та вплив тіньової економіки на ефективність фіскальних заходів.....	50
2.3 Розвиток та впровадження комплексних стратегій та інструментів для управління тіньовою економікою та зменшення її обсягів	58
РОЗДІЛ III: ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ У БОРОТЬБІ З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ	65
3.1 Огляд підходів інших країн до проблеми тіньової економіки та боротьба з тіньовими фінансовими потоками.....	65
3.2 Застосування міжнародних стандартів та рекомендацій. Успішний та негативний досвід.....	75
ВИСНОВКИ	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98

ВСТУП

Сучасний світ, в якому останніми роками спостерігається зростання кількості надзвичайних ситуацій, все більше переймається питанням зміцнення національної безпеки в цілому та її складових як на міжнародному, так і на національному рівнях. Економічна безпека, як одна з найважливіших складових безпеки, потребує підвищеної уваги.

Ситуація в Україні стає все більш напруженою через триваючі військові дії на нашій території та карантинні обмеження через COVID-19, які діяли ще до війни. Варто зазначити, що під час війни економічна безпека має забезпечуватися двома шляхами: безпека так званої мирної економіки та безпека так званої економіки воєнного часу. Економіки, яка сьогодні потребує особливої уваги, оскільки забезпечує військові потреби країни і має реальний вплив на її розвиток.

Тіньова економіка, будучи старовинним та широко поширеним явищем у всіх економічних системах та секторах, призводить до серйозної шкоди. Причини її виникнення різноманітні, і однією з головних негативних наслідків є недоотримання необхідних податкових надходжень до бюджету. Це, в свою чергу, може призвести до зменшення майбутніх пенсій для неформальних працівників, а також до обмеження зарплат працівників державного сектору та інших соціальних виплат.

Тіньова економіка в Україні є великою перешкодою для розвитку конкурентоспроможності, соціального рівня життя та інтеграції до Європейського Союзу. У країні існує високий рівень корупції, низька правова і податкова культура, що сприяє криміналізації економічних процесів. Тіньова економіка пов'язана з незаконним вилученням створеної вартості та майна підприємств через різні види викривлень інформації. Ці проблеми створюють серйозний виклик для України і актуалізують необхідність їх вирішення.

Контрабанда товарів через митний кордон в Україні є одним із факторів, що сприяє розвитку тіньової економіки, що має серйозний вплив на економічну безпеку країни. Рівень тіньової економіки в Україні набуває загрозливих

масштабів і перевищує критичний рівень, визначений Стратегією економічної безпеки України.

Важливо зазначити, що тіньова економіка є проблемою в більшості країн світу, незалежно від їхньої політичної системи, економічного розвитку чи рівня життя. Особливо це стосується країн, що розвиваються, де рівень тіньової економіки є найвищим. Тіньова економіка є невід'ємною частиною економіки будь-якої країни. Вона становить постійну загрозу фінансовій стабільності та економічному зростанню, призводить до соціального економічному зростанню, призводить до соціальної нерівності та знижує конкурентоспроможність економіки, призводить до соціальної нерівності та знижує її конкурентоспроможність. Вирішення цієї проблеми стало пріоритетним завданням для науковців, економістів та політиків.

Важливість цього питання підтверджується дослідження вітчизняних науковців, серед яких З. Варналій, О. Засанської, Н. Зверкової, В.Зянько, О. Лопатін, І. Мазур, В. Мотріков та В. Предборський. Дж. Д. Сміт, В.Нагребельний, А.Ярмоленко, В.Головач, Н.Мущинського досліджували різні теоретичні аспекти проблеми тіньової економіки, зокрема в контексті причинності процесів тінізації. Різні теоретичні аспекти проблеми тіньової економіки, зокрема в контексті причинності процесів тінізації проводив дослідження з цієї тематики зарубіжний вчений Ф. Шнайдер.

Метою дослідження є вивчення фіскальних наслідків тіньової економіки в Україні. Робота фокусується на аналізі суті та масштабів тіньових процесів, їх впливі на фіскальну безпеку держави. Основна увага приділяється визначенню причин виникнення та можливих шляхів оптимізації фіскальної політики для зменшення негативних наслідків. Дослідження також охопить вітчизняний та міжнародний досвід управління тіньовою економікою з метою розроблення ефективних стратегій боротьби та попередження подальшого поширення цього явища в Україні.

Реалізація поставленої мети зумовила вирішення наступних завдань:

- Розгляд основних аспектів тіньової економіки
- Аналіз взаємодії тіньової економіки з фіскальними процесами.
- Визначення теоретичних моделей застосування до аналізу взаємодії тіньової економіки та фіскальних процесів.
- Виокремлення обраної методології та її обґрунтування.
- Проведення аналізу впливу тіньової економіки на ефективність заходів у сфері оподаткування.
- Надання пропозиції щодо розвитку та впровадження комплексних підходів до зменшення обсягів тіньової економіки.
- Розгляд досвіду інших країн у вирішенні проблеми тіньової економіки та визначення ключових підходів
- Аналіз використання міжнародних стандартів та рекомендацій у боротьбі з тіньовою економікою.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України та зарубіжних країн з питань фіскальних процесів в Україні. Статистичні дані Державної податкової служби України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Державна служба фінансового моніторингу України оцінюють обсяг тіньової економіки та вплив на фіскальні показники. Аналіз публікацій та досліджень міжнародних організацій, таких як МВФ та Всесвітній банк, сприятиме розумінню фіскальних аспектів тіньової економіки в Україні.

Об'єктом дослідження є фіскальні наслідки тіньової економіки.

Предметом дослідження є система фіскальних процесів, які виникають внаслідок присутності тіньової економіки в Україні.

Методологічною основою є дослідження сукупність загальнонаукових та економічних методів дослідження, зокрема: теоретичні узагальнення (при дослідженні сутності тіньової економіки, його розкриття з різних боків), аналіз (при визначенні фіскальної ролі тіньової економіки), синтез (при визначенні регулюючої ролі тіньової економіки), порівняння (динамічні ряди показників),

графічний метод (для наочного сприйняття аналітичних даних), конкретизація, статистичні методи.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (66 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 104 сторінки. Основний зміст викладено на 90 сторінках. Робота містить 5 таблиць, 13 рисунків.

ВИСНОВКИ

У сучасному світі тіньова економіка визнається серйозною проблемою для численних країн, включаючи Україну. Термін "тіньова економіка" охоплює широкий спектр економічних явищ, які відбуваються поза офіційним економічним простором і уникають державної реєстрації та контролю. Ця проблема має негативний вплив на економічний розвиток країни та ефективність фіскальної політики.

Україна пройшла через дві глибокі соціально-економічні кризи за останні три роки, зумовлені різними причинами, такими як глобальна коронавірусна пандемія та російська агресія. Обидві кризи мали схожі прояви, такі як обмеження руху людей, стрибки цін, фіскальні та валютні дисбаланси.

Тіньова економіка визначається як сукупність економічних відносин, які відбуваються поза офіційним фіскальним контролем. Вона охоплює нелегальні операції, ухилення від оподаткування, тіньові ринки та інші недеklarовані види діяльності.

Аналіз основних характеристик тіньової економіки в Україні виявить розмір та структуру тіньового сектору, галузі, де вона проявляється, та наслідки для фіскальних показників. Тіньова економіка є багатогранним явищем, яке може бути як наслідком, так і причиною проблем у економіці.

У боротьбі з тіньовою економікою важливо враховувати її різні аспекти та характеристики, оскільки вона може бути як наслідком, так і причиною падіння економіки країни. Таке явище створює порочне коло, де рецесія призводить до втечі від формальної торгівлі до тіньової та зменшує податкові надходження.

Високий рівень тіньової економіки негативно впливає на імідж країни, конкурентоспроможність та ефективність структурних та інституційних реформ. Це є ключовою проблемою для ефективного реалізації податкової політики, і кримінальна діяльність у сфері оподаткування викликає серйозні виклики, такі як високий рівень професіоналізму, корумпованість та технічне вдосконалення злочинців.

Шляхи уникнення відрахувань до бюджету, такі як використання податкових пільг чи користування податковими лазівками, стають стратегічними для суб'єктів господарювання, проте це водить до загрози надійності економічних даних та ефективності політики державного регулювання. Також важливо враховувати, що високий рівень тіньової економіки ускладнює оцінку економічних показників, таких як безробіття та доходи.

Підкреслюється активність державних органів України у боротьбі з тіньовою економікою. Серед них знаходяться ключові інституції, такі як Міністерство фінансів, Національний банк, Кабінет Міністрів, Верховна Рада, Міністерство внутрішніх справ, Національне антикорупційне бюро, інші міністерства та служби. Це свідчить про широкий спектр заходів та включеність різних сфер управління у процес протидії тіньовій економіці.

Аналіз рівня тіньової економіки вказує на певне зростання у 2021 році, що може бути пояснене "шоковими" зростаннями світових цін на сировину. Таке зростання спонукало суб'єкти господарювання зменшувати ризики та шукати способи оптимізації витрат в умовах нестабільності. Однак, важливо враховувати, що навіть при певному покращенні економічного середовища, рівень тіньової економіки залишається значним, і приблизно кожна третя особа обирає працю в тіні.

Щодо методів аналізу тіньової економіки, вони варіюються від інтегрального показника до розрахункових методів, таких як "витрати населення – роздрібний товарооборот", електричний метод, монетарний метод, фінансовий метод, та метод збитковості підприємств. Застосування різних методів надає комплексний погляд на рівень тіньової економіки та її динаміку в Україні. Однак, слід зауважити, що результати можуть бути різноманітними через нетиповий характер коронавірусної кризи та можливе формування нових шляхів тіньової діяльності.

Усе це вказує на складність проблеми тіньової економіки та необхідність постійного удосконалення методів її аналізу та протидії. Державні органи та

інституції повинні продовжувати співпрацю та вдосконалювати стратегії для забезпечення сталого та прозорого економічного розвитку України.

Підкреслює серйозні труднощі та виклики, пов'язані з збором даних для оцінки рівня тіньової економіки в Україні. Однією з основних проблем є нестача та повна відсутність достовірної інформації, що призводить до ускладнення точної оцінки розмірів тіньової економіки.

Зазначено, що підприємства та інші суб'єкти господарської діяльності часто приховують реальні витрати та доходи, фальсифікують дані, що створює перешкоди для отримання достовірної інформації. Часта дублювання та "відмивання" надходжень додатково ускладнюють ситуацію. Отже, основним завданням є отримання даних, які б найбільш точно відображали реальний стан справ.

Детально розглянуті різні джерела інформації, такі як статистична звітність, дані контролюючих органів, експертна оцінка, вибіркові опитування суб'єктів господарювання та обстеження домогосподарств. Зазначено, що кожне з цих джерел має свої переваги та обмеження.

Висловлені сумніви у достовірності даних, які надають органи статистики та контролюючі органи, оскільки вони базуються на фінансовій звітності, наданій добровільно. Експертна оцінка вважається суб'єктивною, а використання методу вибіркового опитувань піддається впливу зацікавлених сторін.

Окремо висвітлено проблеми, пов'язані з оцінкою ВВП за витратною методикою, яка є однією з ключових складових при аналізі тіньової економіки. Цей метод вважається важким у використанні, оскільки вимагає незалежної оцінки та може бути вразливим до високої інфляції.

Зазначено, що оцінка впливу незаконної діяльності та кримінально-економічної діяльності є найбільш складною. Остаточний висновок підкреслює необхідність використання різних джерел та методів для отримання максимально достовірної інформації щодо тіньової економіки.

Отже, визначено, що збір даних для визначення рівня тіньової економіки – це складний та багатоплановий процес, який вимагає системного підходу та поєднання різноманітних методів збору та аналізу інформації.

Окрім теоретичних аспектів, визначено кілька конкретних кроків, які можуть сприяти зменшенню тіньової економіки в Україні.

1. Захист національної податкової системи: Зменшення сфери використання транскордонних схем в Україні шляхом впровадження заходів захисту національної податкової системи.

2. Міжнародне співробітництво: Збільшення рівня міжнародного співробітництва для контролю сплати податків з обох сторін.

3. Посилення кримінальної відповідальності: Посилити кримінальну відповідальність за ухилення від сплати податків, підняти поріг шкоди та уникнути затягування судового процесу.

4. Зміцнення податкової служби: Зміцнити незалежний відділ податкової служби для контролю трансфертного ціноутворення та створити аналогічний відділ аналізу для департаменту митної служби України.

5. Використання досвіду інших держав: Взяти на увагу досвід європейських країн та інших, схожих за "податковим менталітетом". Це включає посилення вимог до оподаткування, публічне оголошення імен фігур, які ухиляються від сплати податків, розробку індикаторів для галузей, які відображають зв'язок між витратами і випуском, та більш детальний збір та аналіз інформації про суб'єктів економічної діяльності.

6. Штрафи та громадська тиснення: Введення штрафів для платників податків, які вже були раніше звинувачені в ухиленні від оподаткування, та використання політики "naming and shaming" для публічного оголошення імен основних фігур, що ухиляються від сплати податків.

Загальний висновок вказує на те, що для успішного зниження рівня тіньової економіки в Україні необхідно поєднати теоретичні засади з практичними заходами, спрямованими на реальні зміни в законодавстві та системі контролю. Такий комплексний підхід має потенціал привести до

позитивних змін та стимулювати легалізацію бізнесу та зменшення тіньових практик.

З метою зниження рівня корупції та одночасного підвищення лояльності населення та суб'єктів бізнесу необхідно надалі вдосконалювати систему державного фінансового моніторингу в Україні. Конкретні заходи, спрямовані на досягнення цієї мети, можуть включати:

1. Професійний відбір керівного складу антикорупційних органів: Завершення конкурсів та обрання кваліфікованих кадрів до верхівок антикорупційних органів, таких як Агентство з розшуку та маніпулювання активами, Національне антикорупційне бюро, та Національне агентство з питань запобігання корупції.

2. Реформування конституційного правосуддя: З урахуванням рекомендацій Венеціанської комісії, проведення конкурсу для відбору суддів до Конституційного Суду України та оновлення органів суддівського самоврядування.

3. Відкритість даних: Публікація даних, які не становлять загрози національній безпеці, включаючи відновлення електронних декларацій та перевірку їх Національним агентством з питань запобігання корупції. Також можливе відновлення звітів політичних партій та розширення функціоналу органів, обмежених під час воєнного стану (за винятком тих, що стосуються національної безпеки).

4. Використання електронної системи Prozzoro: Розширення функціоналу системи Prozzoro для ефективного контролю та моніторингу закупівель з перспективою відновлення після російського вторгнення, що сприятиме відновленню України та забезпечить ефективний контроль над закупівлями.

Вивчення міжнародного досвіду щодо застосування заходів детінізації економіки свідчить про доцільність розробки відповідної регуляторної політики урядом України з урахуванням різних типів тіньової економіки.

Пропоновані у дослідженні групи заходів дозволяють ефективно розподіляти регулюючий вплив з максимальною користю для розвитку національної економіки. Загальна логіка такої диференціації полягає в протидії нелегальній діяльності та сприянні створенню сприятливого інституційного середовища для законного бізнесу.

Ця стратегія спрямована на зміцнення мотивації підприємців до легальної діяльності за допомогою створення ефективних стимулів та переваг, які випливають з легального підходу порівняно з прихованою та неформальною діяльністю. Враховуючи загальний міжнародний досвід, слід акцентувати увагу на ключових метах вдосконалення регуляторної політики в Україні: зменшення податкового та адміністративного тягаря для бізнесу; спрощення та удосконалення процесу адміністрування податків; передбачення тіньової діяльності; введення невідворотності покарання за фінансові операції щодо активів, отриманих незаконним шляхом, та легалізація раніше прихованих коштів через використання інституту податкової амністії.

Реалізація зазначених заходів надасть можливість накопичити необхідні ресурси в національній економіці для її подальшого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ярмоленко А. Тіньова економіка. Політика і час. 1996. № 5. С. 51.
2. Головач В. Аудит: теневая економіка. Деловая Україна. 1996. № 43. С. 21-28.
3. Мущинська Н. Ю. Деякі теоретичні аспекти проблеми тінзації економіки. Науч.-техн. сб. “Коммун. хоз-во городов”. Вып. 61. X. : ХНАГХ, 2005. С. 258– 262.
4. Нагребельний В. П. Тіньова економіка. Юрид. енцикл. : у 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К., 1998. Т. 6. С. 74–76.
5. Friedrich Schneider, C.Williams. The shadow economy. 2013.
6. Інституційне середовище неформальних трудових відносин в Україні: масштаби, динаміка, наслідки [Електронний ресурс] // Разумков Центр. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: 2019_Zaynat.pdf
7. Методологічні положення обчислення обсягів економіки, яка безпосередньо не спостерігається: Наказ Держкомстату України від 2004-31-12. 23 с
8. Гаджімагомедова Е. М., Скорик М. О. 2-41
9. Асаул А. М. Систематизация факторов, характеризующих инвестиционную привлекательность регионов // региональная экономика. – 2014. – № 2. – С. 53-62
10. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
11. Мінін І. Г. ТІНЬОВИЙ СЕГМЕНТ ПОДАТКОВОГО ПРОСТОРУ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ЛЕГАЛІЗАЦІЇ [Електронний ресурс] / І. Г. Мінін // Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1905>
12. Стаття 212. Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) [Електронний ресурс] // Кримінальний кодекс України – Режим доступу до ресурсу: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_212/.

13. Турчинов О. В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження. Київ: АртЕк, 2013. 300 с.
14. F. Schneider. Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences. *Journal of Economic Literature*. March 2000. P. 77–114
15. Разумков Центр [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://razumkov.org.ua/>.
16. Тіньова економіка в Україні [Електронний ресурс]. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua-retail.com/2021/09/tinova-ekonomika-v-ukra%D1%97ni-syagaye-40/>.
17. Аналітична записка. Загальні тенденції січень-вересень 2021. // Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування відділ з питань економічної безпеки, детінізації економіки та статистики. – 2022.
18. Аналіз схем ухиляння від сплати податків : веб-сайт. URL: [https://finance.liga.net/ekonomika/novosti/gde-i-skolko-teryayet-byudjet-analiz-shem-ukloneniya-ot-nalogov\\$](https://finance.liga.net/ekonomika/novosti/gde-i-skolko-teryayet-byudjet-analiz-shem-ukloneniya-ot-nalogov$)
19. Кіржецький Ю.І. Тіньова економіка та напрями її подолання в Україні: монографія. – Львів: Ліга-Прес, 2013. – 198 с
20. Скільки держава втрачає від тіньових схем на ринку підакцизних товарів [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nicontrabandi.org.ua/articles/skilky-derzhava-vtrachaye-vid-tinovykh-skhem-na-rynku-pidaktsyzykh-tovariv>.
21. Україна у рейтингу конкурентоспроможності WEF. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/617843.html>
22. Гуменна Ю.Г., Тютюник І.В. Державна політика протидії тінізації економіки: обґрунтування ключових аспектів формування та реалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 22. Ч. 1. С. 83-87.
23. Задворних С.С. Фінансова політика держави у забезпеченні детінізації економіки України: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Черкаси, 2015. 212 с.

24. Лейфура М. В. Основні методики оцінки рівня тіньової економіки та її динаміка в Україні // Економіка. Управління. Інновації. 2013. № 2. file:///C:/Users/marii/Downloads/eui_2013_2_46.pdf
25. Найка Економіка. Аналітична записка. Загальні тенденції січень-вересень 2021 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5271>
26. Верховна Рада України. Закон України "Про боротьбу з тіньовою економікою" [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0123665-09#Text>
27. Куканова А. Тіньова економічна діяльність, її прояви та вплив на суспільство // Бібліотека Вернадського [Електронний ресурс]. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv. Дата доступу: 17.03.2017.
28. Сенчагов В.К. Економічна безпека, виробництво, фінанси, банки. М.: Финстатинформ, 1998. – 531 с.
29. Ходжсон Дж. Що таке інститути? Питання економіки. М.: Мир, 2007. – с. 231
30. Бокун Н. Аналіз процесів статистическими методами. М.: Фінанси и статистика, 1973. – 414 с.
31. Сенчагов В.К. Оцінка стану та прогнозування демографічних процесів в Україні. М.: Финстатинформ, 1998. – 627 с.
32. Купрещенко, Н.П. Противодействие теневой экономике / Н.П. Купрещенко // Финансовый бизнес. – 2009. – январь-февраль. – С. 39-47.
33. Звіт Рахункової палати за 2022 рік. URL : <http://rp.gov.ua/Activity/Reports/?id=1530>
34. Варванин, А.А. Теневая экономика и экономический рост [Електронний ресурс]. – 2008 – : / URL: <http://oad.rags.ru/vestnikrags/issues/issue0506/090510.htm>.

35. Ткаченко П. І., Кузьменко А. О. Детермінація злочинів в сфері економіки та їх запобігання. Протидія економічній злочинності: теоретичний, методичний та практичний аспекти: матеріали науково-практичного семінару ДДУВС МВС України, 2019. 202 с.
36. Liu, Y., and H. Feng. 2014. Tax Structure and Corruption: Cross-Country Evidence. *Public Choice* 162: 57–78. [Google Scholar] [CrossRef][Green Version]
37. Загальні тенденції тіньової економіки (січень-вересень 2021) Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування.
38. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження: монографія / Кер. авт. кол. доц. І.О. Ревак. Львів: Львівський ДУВС, 2016. 220 с.
39. Economy and Society [Електронний ресурс]. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/24.pdf
40. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
41. Офіційний моніторинговий портал «Ціна держави». URL: <http://cost.ua/en/budget/revenue/#1>.
42. Варналій З.С., Гончарук А.Я., Жаліло Я.А. та ін. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації; за ред. З.С. Варналія. К.: НІСД, 2013. 424 с.
43. Найка Економіка. Загальні тенденції тіньової економіки (січень-вересень 2021 р.) [Електронний ресурс]. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/2_2021/200.pdf
44. Про тіньову економіку: Що де і як? [Електронний ресурс]. URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf
45. Жаліло Я.А. Тіньова економіка як «інституційна пастка» на шляху економічної модернізації. *Економічна теорія*. 2018. № 2. С. 22–40
46. Харазішвілі Ю.М. Світло і тінь економіки України: резерви зростання та модернізації. *Економіка України*. 2017. № 4. С. 22–45.
47. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / за ред. З.С. Варналія. – К.: НІСД, 2006. – 576 с

48. Slovoidilo. (2021, липень 8). Як змінювався рівень тіньової економіки України протягом останніх 11 років. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/08/infografika/ekonomika/yak-zminyuvavsya-riven-tinovoyi-ekonomiky-ukrayini-ostanni-11-rokiv>"

49. Офіційний веб-сайт The Financial Action Task Force (FATF) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fatf-gafi.org/>

50. Офіційний веб-сайт Caribbean Financial Action Task Force (CFATF) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cfatf-gafic.org/>

51. Державна служба фінансового моніторингу України. Офіційний сайт. Статистичні дані та фінансова звітність. URL: <https://fiu.gov.ua/>

52. Національне агентство з питань запобігання корупції. Офіційний сайт. Річні звіти агентства. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/doslidzhennya-koruptsiyi/>

53. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX : станом на 30 черв. 2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

54. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму : Закон України від 17.11.2010 № 2698-VI. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T102698>

55. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 р. № 537

56. Про затвердження Основних напрямів розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року та плану заходів щодо їх реалізації : постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 435-р. URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/495683___673126

57. Фінансовий інтелегентний юніт. (б.д.). [Електронний ресурс].
Офіційний веб-сайт Фінансового інтелегентного юніту. URL: <https://fiu.gov.ua/>
58. Шевченко Н., Копитко М., Мігус І. Напрями зниження рівня корупції в Україні в умовах кризових явищ та підвищення необхідності легалізації доходів. Вчені записки Університету «КРОК» №1 (69), 2023. С. 21-28)
59. Рекуненко, І.І. Особливості формування та застосування системи фінансового моніторингу в Україні. Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2020. № 1. С. 104- 117.
60. Державна служба фінансового моніторингу України. Офіційний сайт. Статистичні дані та фінансова звітність. URL: <https://fiu.gov.ua/>
61. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2018 рік. URL : https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/books/zvit_2018_ukr.pdf
62. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2019 рік. URL : <http://surl.li/bjyx1>
63. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2020 рік. URL : <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/PublicZvit2020.pdf>
64. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2021 рік. URL : <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2021ukr.pdf>